

Israeliin on tullut entisestä Neuvostoliitosta ja Venäjältä lähes miljoona paluumuuttajaa. Maahanmuuttajia varten on oma ministeriönsä ja sillä on ohjelmansa eri ammatti- ja ikäryhmille. Ensimmäisen puolen vuoden ajan maahanmuuttajat asuvat kibbutseilla ja opiskelevat hepreaa ja tutustuvat maahan. Seuraavaksi vuorossa on työharjoittelu niissä paikoissa, joissa uudet paluumuuttajat tulevat työskentelemään. Nuorille on oma koulutusensa israelilaisissa kouluissa. Sijoituspaikkakunnat huolehtivat perheiden sopeuttamisesta ja avustavat uusia tulokkaita. Näistä aiheista kertoi itse Venäjältä Israeliin muuttanut Arkadi Purisman Haifan yliopistosta laajan haastattelumateriaalin pohjalta. Yleisesti esitelmässä todettiin kulttuurin ja yhteiskunnan muutoksen johtavan erilaisiin, joskus odottamattomiin tuloksiin. Tehokkaista sopeuttamisohjelmista huolimatta ei ole helppoa jättää taakseen entistä ja hyväksyä uusia oloja.

Inga Jasinskaja-Lahti ja Sanna Iskanius esittelivät Suomen venäjänkielisen maahanmuuttajaväestön keskuudessa tekemiään haastattelututkimuksia. Jasinskaja-Lahti on tutkinut rasismia, syrjintää ja syrjäytymistä Suomen Akatemian SYREENI-ohjelmassa. Tutkimuksen mukaan lähes 70% venäjänkielisistä maahanmuuttajista oli kokenut Suomessa olonsa aikana syrjintää esim. työnhaussa. Jyväskylän yliopiston tutkija Sanna Iskanius puolestaan käsitteli venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kielellistä identiteettiä. Venäjänkieliset oppilaat ovat Suomen koulujen suurin vieraskielinen ryhmä. Tutkimus osoittaa nuorison olevan etsimässä identiteettiään, pohtimassa yhteenkuuluvuuttaan venäläiseen kulttuuriin ja tasapainoilevan äidinkielen ja suomen kielen välillä.

Kielitieteen alalta kuultiin Tampereen yliopiston professori Marja Leinosen esitelmä Suomessa puhuttavan venäjän kielen piirteistä 1980-luvulla ja Helsingin yliopiston Jekaterina Protasovan tutkimustuloksia tämän hetken Suomen venäjän kielen puhujista, mm. kielten hallitsemisesta ja kaksikielisyydestä.

Seminaarin päätteeksi päätösmittaja Ljudmila Kol esitteli uutta Suomessa ilmestyvää venäjän-

kielistä kirjallisuuslehteä *LiteraruS*. Raigo Liiman Helsingin yliopistosta alusti Viron venäläisten ja virolaisten uskonnollisuudesta ja kertoi kokemuksiaan luterilaisen seurakunnan maahanmuuttajatyöstä. Voitiin todeta, että seminaarin aihepiiri oli ajankohtainen, kiinnosti kuulijoita ja antaa aihetta tarkastella maahanmuuttajakysymystä myös jatkossa.

Anneli Ojala

Saavatko alueet viimeisen sanan?

Venäjän keskushallinnon ja alueiden välinen suhde oli aiheena tämänvuotisessa Venäjän talousseminaarissa, joka pidettiin Helsingissä 29.9.2003. Seminaarin järjesti Suomen ja Venäjän välisen tiede- ja teknologiakomission yhteiskuntatieteiden työryhmä.

Uutisia ja huolenaiheita

Katsauksessaan Venäjän tämänhetkiseen taloustilanteeseen Pekka Sutela (Suomen Pankin Siirtymätalouksien tutkimuslaitos) painotti maan talouskehityksen ylittäneen lähes kaikki odotukset. Kuluneen vuoden aikana vuosittainen talouskasvu on ylittänyt 6%, kulutuksen kasvu yltänyt lähes 10% ja investoinnit kasvaneet lähes 12%. Sutela selvitti Venäjän hyvän nykytilanteen olevan seurausta pääasiassa kahdesta tekijästä ja valotti niiden taustalla olevaa monisyistä todellisuutta. Ensimmäinen syy on vuoden 1998 ruplan devalvaatio, joka antoi venäläisille valmistajille valtavan hintakilpailuedun kotimarkkinoilla. Uusia vientihyödykkeitä ei kuitenkaan juuri näytä ilmaantuneen, mikä on huolestuttava merkki siitä, että Venäjän talous on edelleen kyvytön tuottamaan kilpailukykyisiä tavaroita ja palveluja maailman-

markkinoille. Myönnän, että tämä on oleellinen kilpailukyvyyn mittari, mutta toisaalta Venäjän kotimarkkinoiden valtava koko saattaa kannustaa yritysjohtajia tyytymään nykytilanteeseen. Miksi investoida uusiin laitteisiin ja korkeampaan laatuun, kun nykyinen valtava markkinakysyntä kohdistuu halvempiin tuotteisiin? Tämä ero Venäjän ja ulkomaisten markkinoiden välillä saattaa kuitenkin nyt olla pienenevässä joillakin toimialoilla, kun venäläisten asiakkaiden maksukyky paranee ja ulkomaiset yritykset pystyvät tyydyttämään niiden kysynnän. Tästä esimerkkinä ovat suomalaisyritykset, jotka pysyivät Venäjällä vuoden 1998 kriisistä huolimatta.

Toinen Venäjän talousmenestystä selittävä tekijä on sen päävientitartikkeleiden, etenkin öljyn, korkea maailmanmarkkinahinta. Hyödyllisyydestään huolimatta öljytulot eivät kuitenkaan välttämättä johda riittäviin reaali-investointeihin. Sutela nosti esiin tähän läheisesti liittyvän pääomapaon ongelman – minne kaikki öljydollarit menevät? Sutelan mukaan huolimatta siitä, että pääomavirtojen mittaaminen on vaikeaa niiden kaksisuuntaisuuden vuoksi, nähtävissä on merkkejä venäläisten joko suoraan tai esi-

merkiksi Kyproksella sijaitsevien offshore-yhtiöiden kautta tekemien investointien kasvusta, tai ainakin pääoman nettopaon pysähtymisestä. Yleisön joukosta ehdotettiin nettovirran Venäjälle olevan yksityisten investointien ansiota, kun taas julkiset investoinnit myötävaikuttaisivat edelleen pääomapakoon. Tämä olisi kiusallista ottaen huomioon Putinin ulkomaisille sijoittajille kohdistamat vetoamukset luottaa venäläiseen liike-elämään.

Sutela nosti lopuksi esiin muutamia Neuvostoliiton ajalta periytyviä taloutta rasittavia tekijöitä, kuten tuotantolaitosten sijainnin, valtaosin hyödyttömät tehdaskiinteistöt ja yritysten kohtuuttomat sosiaaliset velvoitteet. Dinosaurustauti ei osoita paraneamisen merkkejä. Venäjän siirtymä markkinatalouteen voitaisiinkin katsoa päättyneeksi, kun tätä kysymystä ei enää nosteta esiin vuosittaisessa talusseminaarissa!

Lilija Ševtsova (Carnegie Moscow Center) käsittelee puheenvuorossaan Putinin johtajuutta keskittyen hallinnon kah-tiajakautumiseen vanhaan Jeltsinin kaartiin ja Putinin omiin miehiin sekä hänen puuttuvaan strategiaansa Venäjän integroimiseksi länteen. Hiljattain tehdyssä mielipidemittauksessa ainoastaan 20% väestöstä piti Putinin toimia onnistuneina ja sekä etupäässä ulkopolitiikan alueella. Ševtsovan mukaan useimmat kuitenkin äänestäisivät Putinia edelleen, koska eivät näe Putinille todellista vaihtoehtoa ja uskovat yhä hänen kykynsä toteuttaa tarvittavat uudistukset. Esiin nousi kaksi keskeistä kysymystä. Ensinnäkin missä määrin Putin on valmis vaarantamaan oman uransa toteuttaakseen radikaalimpia uudistuksia toisena virkakautenaan jopa purkamalla ensimmäisellä kaudella luotuja rakenteita? Tämä näyttää epätodennä-

köiseltä ottaen huomioon Putinin tähänastisen poliittisen uran lyhyiden. Toisaalta Putinilla voi olla riittävästi "lähetysaarnajehenkeä" yrittääkseen radikaalimpia uudistuksia. Toiseksi missä määrin syvemmän taloudellisen ja poliittisen muutoksen pitää odottaa uuden äänestäjäskupolven esiinnousua, mikä tapahtunee vuosina 2008-2010? Jokaisen sukupolven venäläisäänestäjille pitäisi olla helppoa äänestää tulevien uudistusten puolesta niin kauan kuin heidän tulonsa kasvavat nykytilanteessa.

Haastajia?

Seminaarin toisessa osiossa, joka käsittelee federalismia Venäjällä, Natalija Golovanova (Center for Fiscal Policy, Moskova) käsittelee hallintoportaiden välisiä finanssisuhteita muistuttaen, että Venäjällä federaatiotaso säätelee lähes kaikkia hallinnonaloja. Esimerkiksi verotusvaltuudet on edelleen vahvasti keskitetty, mitä heijastaa veronkannon jakautuminen eri tasoille. Federaatiotason osuus on 92%, alueiden osuus 7% ja paikallistason osuus prosentti veronkannosta. Golovanova loi katsauksen vuosien 2002-2003 vastuunjakouudistukseen, joka on näennäisesti suunniteltu yhdenmukaistamaan paikallishallinnon rakenteita ja hajauttamaan vastuuta varojen käytöstä säilyttäen silti keskitetyn verotuksen. Periaatteessa kyseisen kaltaiset läpinäkyvyyttä ja hallintokäytäntöjen keventämistä edistävät toimet voisivat olla erittäin hyödyllisiä ja helpottaa ulkomaisten sijoittajien laajentamista alueelta toiselle. Silti pitkälle keskittynyt verotusvalta rajoittaisi yhä alueiden kykyä tehdä omia kehityssuunnitelmia. Aleksandr Hodatšek (Pietarin kaupunginhallinto) yhtyi Golovanovan näkemykseen arvostellen suunnitelmia ottaa käyttöön

satoja byrokraattisia ja epärealistisia säännöksiä, jotka haittaisivat esimerkiksi Pietarin kaupungin omien kehitysohjelmien toteuttamista.

Valtarakenteen uudistaminen

Kolmannessa osiossa, jossa vertikaalisen valtarakenteen uudistamista käsiteltiin Luoteis-Venäjän näkökulmasta, Artur Usanov (Kaliningradin aluekehitysvirasto) luotasi keskittymis- ja hajauttamissuuntauksia Moskovan ja Kaliningradin välisissä suhteissa mukaan lukien alueen erityisase-man ensiksi vapaakauppa- ja sittemmin erityistalousalueena. Usanov arvioi, että vaikka Moskovan Kaliningradia koskeva päätöksenteko saattaa pohjautua separatistimien pelkoon, sille ei löydy vahvaa poliittista tukea, vaan sen sijaan monet vaativat alueen autonomian lisäämistä. Putinin presidenttikausi on jonkin verran vakauttanut Kaliningradin asemaa poliittisesti, mutta myös lisännyt sen alistaisuutta keskushallinnolle, minkä Usanov odottaa jatkuvan ainakin seuraavan viiden vuoden ajan. Kuitenkin Kaliningradin alueen kaupan EU:n kanssa odotetaan ohittavan sen kaupan Venäjän kanssa. Edellyttäen, että alue saisi jonkin verran autonomiaa oman veropohjansa suhteen, kaupan EU:n kanssa voisi olettaa tukevan Kaliningradin autonomiaa suhteessa Moskovaan. Nähtäväksi jää, mitä tapahtuu EU:n laajennuttua toukokuun 2004 jälkeen.

Grigori Dudarev (Solid Invest Group, Pietari) tarkasteli talouden klustereita Pietarissa ja Leningradin alueella painottaen niiden kehityspotentialin perustuvan kauppavirtoihin, luonnonvaroihin, sijaintiin ja infrastruktuuriin, osaamisen liikkumiseen sekä investointi-ilmapiiriin. Dudarevin mukaan nykyiset institutionaaliset rakenteet eivät ota huomioon

investointitarpeita ja mittakaava-etuja eivätkä olemassa olevaa infrastruktuuria. Nopeampi talouskehitys, alueellisten talousklustereiden kehittyminen ja asianmukaiset julkisen vallan toimenpiteet voisivat edesauttaa alueiden sulautumista esimerkiksi luomalla Pietarin, Leningradin alueen, Pihkovan ja Novgorodin yhdistävän ”superalueen”. Miten tämä houkutteleva visio kilpailukykyisistä alueellisista klustereista voitaisiin istuttaa nykyisiin keskuhallinnon sanelemiin hallintomalleihin?

Avoimia kysymyksiä

1) Jos vertikaalisen valtarakenteen vahvistuminen jatkuu ja alue-tason viranomaiset menettävät edelleen vapauttaan hallita omaa kehitystään, Venäjä jättää käyttämättä mahdollisuuden, jonka muissa maissa alueet ovat hyödyntäneet — mahdollisuuden kehittää luontaisia voimavarojaan klustereiden tai innovaatioverkostojen muodossa ja täten parantaa kansainvälistä kilpailukykyään. Venäjän integroitua maailmantalouteen sen intresseissä on kehittää alueitaan eikä tukahduttaa niitä hallinnollisesti.

2) Jotkut hyväosaiset alueet voivat edelleen kehittyä taloudellisesti turvautumalla federaatiokeskuksen ulkopuolisiin resursseihin. Esimerkiksi Venäjän eurooppalaisen osan alueet, jotka rajautuvat nykyisiin ja tuleviin EU-maihin, voivat saada rahoitusta EU:n raja-alueohjelmien kautta. Myös ulkomaiset investoinnit voivat kasvattaa tiettyjen vetovoimaisten alueiden veropohjaa, koska yritysten omaisuusverot kerätään aluetasolla ja maaverot paikallistasolla. Mitkä ovat tämän finanssipoliittiset seuraukset?

3) Tuleeko reaali-investointeja olemaan tarpeeksi kestävä kasvun turvaamiseksi? Kuinka

pitkään kituvien neuvostokauden aikaisten teollisuudenalojen varjo tulee häilymään talouden yllä? Mitkä ovat pienten ja keskisuuren yritysten mahdollisuudet kasvattaa rooliaan Venäjän taloudessa?

Oli luontevaa, että seminaari päättyi keskusteluun kahdesta alueesta (Luoteis-Venäjä ja siellä erityisesti Kaliningrad), jotka saattavat vahvimmin haastaa kes-

kusvallan. Tällä kertaa alueet saivat viimeisen sanan ja ne saattavat saada sen myös Venäjän tulevassa talouskehityksessä huolimatta vastuksen tarjoavista keskusvallan hallintouudistuksista.

Englannista kääntänyt Päivi Karhunen (karhunen@hkkk.fi), jolta voi myös tiedustella seminaarimateriaalia.

Joan Löfgren

Korjaus

Idäntutkimus 3/2003 arvosteluosastossa oli arvostelijan nimi jäänyt erehdyksessä pois. Teoksen *Autoritäre Regime in Ostmitel- und Südosteuropa 1919-1944* arvostelija oli **Michael Jonas**,

Helsingin yliopiston historian laitoksen tutkija. Samoin **Mihail Lotmanin** kirjoittajatietoihin oli jäänyt puutteita, jotka on oikaistu tähän numeroon. Toimitus pahoittelee virheitä.